

**Maina Chawla Singh. Being Indian, Being Israeli:
Migration, Ethnicity and Gender in the Jewish Homeland.**

Delhi: Manohar. 2009. 258 pages

דבורה ברנשטיין*

ספרה של ד"ר מיינה סינג, מרצה להיסטוריה וספרות באוניברסיטת ניו דלהי, מציג בפנינו את קהילת יהודי הודו בישראל, קהילה מוכרת ועם זאת חבויה במידה רבה בנוף הישראלי. הספר עוסק ביהודים הודים שהיגרו לישראל משנות החמישים המוקדמות, ובעיקר בשנות השישים והשבעים. יהודים אלה היו מרוכזים בכמה קהילות מובחנות במקומות שונים בתת היבשת ההודית: יהודי בגדאד שחיו במשך מאות שנים בכלכותה (קולקטה כיום), בני ישראל בבומביי (מומבאי כיום) והיהודים הקוצ'ינים מאזור קרלה שבדרום הודו. הספר עוקב אחר תנאי חייהם בהודו ויחסיהם הקרובים עם בני הדתות האחרות בהודו הפלורליסטית, אחר נסיבות הגירתם, שנותיהם הראשונות – שנים קשות של מצוקה ודחייה – ולבסוף התייצבותם כחלק מחיי החברה הישראלית ברמת הפרטים, המשפחה והקהילה. סינג טוענת שבפועל נוצרה בישראל קהילה אחת של יהודי הודו, שכללה את כל אלה שענו לשאלה "מהיכן אתם?" בתשובה "מהודו". ההבדלים בין הקהילות עדיין מעצבים במידה זו או אחרת את הדינמיקה הפנימית בקהילה, אך המשותף מן העבר, מחוויית ההגירה ומן ההווה רב על המפריד. הוזהות שנוצרה ברבות השנים היא זהות מעורבת ומשולבת, שיש בה מן היהודיות הישראליות וההודיות.

ספרה של סינג מביא בפנינו סיפור של קהילה, ובה בעת סיפורים של פרטים ושל משפחות. הקולות הפרטיים משתלבים כל העת בהתגבשותה של קהילה, והחוויה האישית שזורה בתהליכים ובמבנים חברתיים. הספר משתלב בספרות האקדמית העוסקת בהגירה לישראל ובקליטה בה, ועם זאת מחדש ברמה האמפירית, המתודולוגית והתיאורטית כאחת. הספרות האקדמית עסקה עד כה בעיקר בקהילות היהודיות ובחייהן בתת היבשת ההודית והדגישה את הייחוד של הריכוזים השונים. במידת מה נידונו גם בעיותיהם הקשות של היהודים ההודים עם הגעתם ארצה, מתוך מידה לא מבוטלת של אקזוטיזציה. ספרה של סינג הוא מחקר שטח מרתק העוסק במגוון היבטים של חייהם של יהודי הודו, בעיקר לאחר הגעתם לישראל. היא אינה מתעכבת על השנים הראשונות בלבד, אלא פורשת בפנינו יריעה רחבה של תמורות על פני העשורים שחלפו מאז ההגירה, ושואלת על המעברים בין הדורות ועל התנאים שאפשרו השתלבות בחברה הישראלית או שימרו חלקים ניכרים של הקהילה בשולי המרכז הישראלי. סינג ממקמת את המהגרים מהודו בראש ובראשונה במרחב הגיאוגרפי. היא עומדת על מגוריהם במושבים ובעיירות פיתוח מרוחקים מהמרכז, ולאחר מכן על מעברים של רבים מהם ליישובים עירוניים קרובים יותר למרכז, אך עדיין בשוליו. היא מקשרת בין המיקום הגיאוגרפי ובין אפשרויות התעסוקה ודנה בכישורים שסייעו למקצת מהעולים להיקלט בעבודה מתגמלת, לעומת אלה שנפלו אל מתחת למעמד החברתי והתעסוקתי שבטרם

* החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת חיפה

ההגירה. סינג מרחיבה את הדיון גם אל הספרה הפרטית המשפחתית ועוסקת בשינויים שהתחוללו במשפחה תוך כדי תהליך ההגירה וההתמודדות עם התנאים החדשים, בתפיסות המגדריות שהתערערו, ובאלה שצמחו במקומן או לצדן. לבסוף היא עוסקת בדפוסי הארגון הקהילתי שהחלו לפרוח דווקא ב־15 השנים האחרונות, הן בתוך קהילות יהודי הודו, והן מתוך קשרים הדוקים וחמים עם הנציגות הרשמית של הודו בישראל.

מיקומה המיוחד של ד"ר מיינה סינג הקנה לה מבט מבחין ומנתח מיוחד במינו. ד"ר סינג היא חוקרת של החברה היהודית ושל השלטון הקולוניאלי, וקשריה הייחודיים עם השגרירות היהודית בישראל הביאו אותה לכאן לשלוש שנים (2005-2008). בשנים אלה לימדה באוניברסיטאות תל אביב, בר אילן וחיפה, הכירה חברי סגל וסטודנטים, הכירה את האליטות הישראליות, שמעמיקות בימים אלה את קשריהן עם חלקים שונים של המדינה והחברה היהודית, ובר בכד הכירה את מגוון הקהילות של יוצאי הודו בארץ והתקרבה אליהן. יש לזכור שהודו היא ארץ הגירה בעצמה, אך במובן של ארץ שממנה יוצאים מהגרים לכל רחבי העולם. שאלת הפזורה היהודית וקשריה עם ארץ מוצאה מעסיקה כיום רבות את דעת הקהל ואת אנשי האקדמיה בהודו. לדברי סינג, יהודי הודו בישראל לא נכללו עד כה בדיון, ויש כאן לטענתה מקרה ייחודי של קהילה שמיד עם עזיבתה את הודו זכתה באזרחות ובזהות לאומית חדשה. ובכל זאת, היא לא ניתקה לגמרי מעברה והמשיכה לשלב מרכיבי עבר והווה ביצירת זהות מורכבת.

מבטה של ד"ר סינג הוא קרוב ורחוק כאחד. כמי שאינה ישראלית ואינה יהודייה, ועם זאת מקורבת לנשואי מחקרה באמפתיה עמוקה ורגישה, בידע הנרחב שרכשה על החברה הישראלית ובהכרת הפזורה היהודית בעולם, היא מביאה מבט חדש לתהליך הקליטה של מהגרים בישראל ומערערת כמה וכמה מהפרדיגמות המקובלות במקומותינו במחקר זה. אביא לכך כמה דוגמאות. ראשית, סינג מצביעה על כך שהפרדיגמה הבסיסית שמבנה את הדיון בהגירה לישראל, פרדיגמת הרדיפות שהובילו לעלייה, אינה מתאימה במקרה של יהודי הודו. היא חוזרת ומדגישה בספרה בהקשרים רבים את איכות חייהם של היהודים ברחבי הודו, חיים נטולי רדיפות ואנטישמיות, מלווים ביחסים קרובים עם בני הדתות האחרות (שלעתים היו מסוכסכים עמוקות ביניהם): הינדים ומוסלמים, נוצרים, סיקים, ג'נים ובודהיסטים. מכאן שההגירה נבעה מגורמי משיכה יותר מאשר מגורמי דחייה; מרצון להשתלב במולדת חדשה, מלחצים של נציגי הסוכנות היהודית, ומתקווה להזדמנויות חדשות, בעיקר לאלה שהיו במעמד חברתי נמוך יחסית. מערך זה של מניעים חשוב כדי להבין את עומק האכזבה שנחלו עם הגעתם ארצה, אך גם את נחישותם ואת התמודדותם בעשורים שלאחר מכן. שנית, כפי שציינתי קודם לכן, סינג מערערת על החלוקה המקובלת בדיון על יוצאי הודו (בין בני ישראל, הקוצ'נים ויהודי בגדאד) ועומדת על התגבשותה של קהילה רחבה ושל זהות מורכבת שמכילה מרכיבים משותפים רבים. שלישית, סינג טוענת שהדיון במאפיינים הייחודיים של יוצאי הודו פורם במידת מה את ההבחנה המרכזית כל כך בשיח הישראלי הציבורי והאקדמי בין אשכנזים למזרחים. כפי שמספרים רבים מהנחקרים, עם הגיעם לישראל, למרות ההשכלה הרחבה של רבים מהם, שליטתם באנגלית וקרבנותם לתרבות האנגלית-מערבית, הרי שהם זוהו כמזרחים וסופחו לכלל המהגרים שלא הגיעו מאירופה. רוצה לומר, אם אינך אשכנזי, הרי אתה מן הסתם מזרחי. אך לא כך ראו את עצמם רוב בני הקהילה.

ספר זה משתייך, מבחינת תוכנו, לספרות העשירה של "עלייה וקליטה" שאפיינה את הסוציולוגיה הישראלית בעשוריה הראשונים. עם זאת, הספר נכתב בסוף העשור הראשון של המאה ה-21 ומביא לידי ביטוי תובנות תיאורטיות שהתגבשו בעשורים האחרונים ושנעדרו כמעט לחלוטין מהכתיבה הסוציולוגית המוקדמת. אדגים טענתי זו בכמה ממאפייני ספר זה. ראשית, הקשר בין "שם" ל"כאן" הוא סוגיה חשובה ומרכזית במחקרי פזורה, אך למרבה הצער, אנחנו יודעים מעט בלבד על חייהם הקודמים של מהגרים ממרוקו ומעיראק, מתמן, מתורכיה, מצרפת ומגרמניה. הדיון הסוציולוגי הרווח מדגיש את ההשתלבות והמאבקים ש"כאן", ואילו ה"שם" נשמט ממנו בדרך כלל. כפי שכבר ציינתי, סינג עוסקת בהרחבה גם בחייהם של היהודים בהודו בטרם הגירתם, עומדת על יחסיהם הקרובים עם שכניהם ומצביעה על כך שרבים אכן העדיפו שלא להגר לישראל, נשאו בהודו, ולעתים הגירו, כרבים מבני החברה היהודית, לארצות אחרות. שנית, סינג מאמצת פרספקטיבה מגדרית ברורה; היא קשובה מאוד להבדלים המגדריים ולשינויים בתפיסות ובתפקידים המגדריים, ורגישה במיוחד לסיפוריהן ולהתנסויותיהן של נשים, במיוחד בקרב בנות הדור הראשון. אין צורך להכביר מילים עד כמה פרספקטיבה זו חסרה הייתה בחקר ההגירה והקליטה בשנות החמישים והשישים. ולבסוף, הדיון בזהות שבה מתקיימים זה בצד זה מרכיבים של ישראליות וביטויי הודיות שואב ללא ספק מהתובנות הרבות שנרכשו בעשורים האחרונים באשר לצמיחתן של זהויות היברידיים. סוגיה אחרונה זו של הזהות המורכבת היא הליבה התיאורטית של הספר, ואולי גם גרעין הסקרנות שעוררו יוצאי הודו אצל המחברת. מה נשאר מההודיות, מהמסורת של הקהילות היהודיות, מאורח החיים, מהקשרים החברתיים, מהשפה ומהסיפורים שמספרים בני דור אחד לשני; ובה בעת, מה אימצו המהגרים מהישראליות, שאליה באו מרצונם ואליה שאפו להתקבל; מה אימצו המהגרים משני מקורות זהות אלה, ומה אימצו בני הדור השני שנולדו והתחנכו בארץ; מהם השילובים שנוצרו וכיצד אפשר להסביר את התעוררות הקשר עם המולדת היהודית בשנים האחרונות; כיצד יש להבין את הדבקות בסרטי בוליווד ואת הנהירה לשגרירות הודו לציין את יום העצמאות ויום הרפובליקה, שני ימי המועד החשובים של הלאומיות ההודית.

לסיום, ברצוני להדגיש את הזרקור שמפנה הכותבת לדמויות הפעילות שהן נחקרה. סינג העבירה שאלונים ליותר מ-150 איש ואישה, ביקשה מרבים מהם לכתוב פרופיל אישי, ערכה ראיונות עומק עם כ-50 איש ואישה ממבחר מעמדות, גילים ומקומות בהודו ובארץ, וכן השתתפה בחגיגות רבות, בטקסים ובאירועים אישיים מדימונה ועד כפר יובל. בכתיבתה היא מביאה לידי ביטוי את הקולות הרבים ששמעה. בצד דיון במבנים ובתהליכים בהודו, ובעיקר בישראל, היא מביאה קטעי ריאיון, פרופילים אישיים וסיפורי משפחות. קולות עשירים ומורכבים אלה חסרים כל כך בכתיבה על הקהילות הגדולות הנחקרות בסוציולוגיה הישראלית. אפשר אפוא לשוב ולברך על המבט הקרוב־רחוק שאפשר למיינה סינג להביא בפנינו את סיפורה של קהילה שלא חדרה אל מרכז החברה הישראלית.